Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.061
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
доктору філологічних наук, доценту
Брус Марії Петрівні
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата філологічних наук, доцента кафедри української мови
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Пени Любові Іванівни
на дисертаційну роботу
Костриби Ольги Василівни
«Віднумеративні словотвірні гнізда: структурний, семантичний, когнітивний виміри»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
зі спеціальності 035 «Філологія»

Актуальність дисертаційної роботи. У сучасній україністиці є ґрунтовні розвідки у сфері гніздології, які стосуються дослідження словотвірних гнізд із різночастиномовними вершинами. Більшість дослідників – члени кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника: зокрема відприкметниковий словотвір в опрацюванні Василя Васильовича Ґрещука, аналіз словотвірних гнізд із вершинами-дієсловами різної семантики Марії Іванівни Голянич, Надії Яківни Тишківської, Гафії Ярославівни Василевич, Миколи Петровича Лесюка та ін. Актуальність рецензованої дисертаційної роботи підтверджується тим, що

вона є складовою частиною комплексного дослідження названої кафедри. Дисертаційна робота Ольги Василівни Костриби «Віднумеративні словотвірні гнізда: структурний, семантичний, когнітивний виміри» присвячена відчислівниковому словотворенню. Цілком погоджуємося зі слушним твердженням авторки про те, що «актуальність дослідження віднумеративних словотвірних гнізд в українській мові зумовлена назрілістю й значущістю гніздологічної інтерпретації системи словотвору для розбудови теоретичної й практичної дериватології та відсутністю наукових студій словотвірних гнізд, вершинами яких є числівники» (с. 21). Робота написана в руслі основоцентричної дериватології. Теоретичні і практичні результати дисертації вагомо доповнюють напрацювання і здобутки семантичної та ономасіологічної дериватології, а також лінгвокогнітології. Отож, дисертація є комплексним дослідженням відчислівникових словотвірних гнізд сучасної української мови.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукової тематики кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Основоцентричне дослідження словотвору» (державний реєстраційний номер – 0104 U 002445). Тему дисертації затвердила вчена рада Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 10 від 31 жовтня 2017 р.).

Наукова новизна роботи та достовірність отриманих результатів, що виносяться на захист. Актуальність, новизна, теоретичне значення роботи, практична цінність отриманих результатів, безперечно, не викликають жодних сумнівів. Наукова новизна роботи зумовлена сформульованою метою та досягнутими результатами. Дисертантка впоралася зі всіма поставленими завданнями: із численних джерел скрупульозно «визбирала» відчислівникові деривати й уклала словотвірні гнізда з вершинами-нумеративами; визначила й описала структурні параметри цих словотвірних гнізд; систематизувала відомості про лінгвістичний статус онтологічної категорії кількості, з'ясувала

опозиційні відношення інваріантної семантики кількості у квантитативній функції до неінваріантної семантики у відчислівниковому словотворенні; крізь призму категорії кількості проаналізувала вершини словотвірних гнізд; схарактеризувала особливості семантичного проєктування аналізованих вершин із погляду семантичної дивергенції та конвергенції; виявила семантичне згасання дивергентної структури відчислівникових словотвірних гнізд; встановила словотвірні значення денумеративів, моделі творення дериватів у межах словотвірних значень; розробила типологію словотвірних значень у внутрішньочислівниковому словотворенні; змоделювала когнітивний вимір словотвірної семантики денумеративних словотвірних гнізд, інтерпретованих як фрейм-структури; виявила субфреймові та слотні частини фреймів, обґрунтувала поняття «вербалізований слот»; встановила пропозиційні структури та конкретні пропозиції похідних із мутаційним типом деривації (числівники) та дериватів із модифікаційним та транспозиційним типами (іменники, числівники, прикметники, прислівники та дієслова), класифікувала їх за принципом подієвості / неподієвості значень дериватів на П-пропозиції та Л-пропозиції.

Дисертація О.Костриби містить багато «вперше». Дисертантка встановила особливості когнітивного моделювання денумеративного словотворення. Уперше в україністиці застосовано дивергентно-конвергентний підхід до інтерпретації особливостей семантичного проєктування моно- та полісемантичних нумеративних вершин словотвірних гнізд у значеннєві структури похідних із одночасним встановленням двох дихотомічних явищ мотивувальної семантики. У роботі *вперше* в українській лінгвістиці зміщено акцент із вивчення фрейму, представленого словотвірним гніздом (як одиниці нагромадження та категоризації знання, опертого на людський досвід, та придатного для структурування певного концепту), на словотвірну семантику з урахуванням фреймової ієрархії: фрейми – субфрейми – слоти – пропозиційні структури – пропозиції – актантна частина пропозиції та предикатна (за наявності значущої дії). У дисертації *вперше* введено дефініцію «вербалізований слот» як словотворчо спроможна сема

мотивувального лексико-семантичного варіанта непохідного нумератива, яка відображає на рівні пропозиції, правобічного поширювача, конкретизовану функційність семантики вершини словотвірних гнізд, тобто вербалізований слот подібно до когнітивного слота згруповує слова за певною тематикою. То ж наукова новизна є безсумнівною.

Практичне значення дослідження. Матеріали дослідження, узагальнення, висновки розвідки Костриби О.В., безперечно, матимуть практичну цінність. Вони можуть бути застосовані під час написання праць із таких мовознавчих галузей, як дериватологія, морфеміка, лексикологія, семасіологія, лінгвокогнітологія, а також під час створення й читання спецкурсів для студентів філологічних спеціальностей у вищій школі, зокрема таких: «Словотвірне гніздо як комплексна системоутворювальна одиниця словотвору», «Лінгвокогнітивний вимір словотвірного гнізда». Дисертаційні напрацювання також будуть корисними в науковій діяльності студентів та аспірантів. Погоджуємося із думкою авторки про те, що результати її дисертаційного дослідження можуть бути лексикографічно опрацьованими під час укладання «Гніздового словника з числівниковими вершинами», «Лінгвокогнітивного словника декодування фрейм-структур» чи використовуватися в галузі комп'ютерної лінгвістики для створення пошукової системи дериватів за такими заданими параметрами: «фрейм», «субфрейм», «вербалізований слот», «когнітивний слот», «пропозиційна структура», «пропозиція», «словотвірне значення», «словотвірна мотивація» тощо.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Завдяки ґрунтовному опрацюванню багатоаспектної джерельної бази, глибокому системному аналізу теоретичного матеріалу дисертантка змогла досягти високого ступеня обґрунтованості й достовірності результатів своєї дисертаційної роботи. Висновки до кожного з чотирьох розділів дисертації та загальні висновки є переконливими і свідчать про успішне розв'язання поставлених завдань,

спрямованих на досягнення мети наукового дослідження. Загалом дисертаційне дослідження Костриби О.В. виконане на високому науковому рівні.

Позитивом рецензованої роботи є і те, що авторка, систематизовуючи й узагальнюючи напрацювання мовознавців про лінгвальні явища, дотичні до теми дисертації, обґрунтовано пояснює свою мотивацію й висловлює власні думки про те чи те явище (с. 129, 148, 175 та ін.).

Текст рецензованої дисертації свідчить про скрупульозність О.Костриби та сформованість її як вдумливого перспективного науковця, що виявляється у всеохопності, різноаспектності та глибині дослідження віднумеративних словотвірних гнізд української мови, у чіткості й доступності формулювань, у вдалому ілюструванні висловлених положень, доречному підкріпленні їх кількісними показниками та вмінні доходити переконливих висновків. Відзначимо добірний науковий виклад у дисертації.

Характеристика основних положень роботи. Мета й завдання дисертації зумовили її структуру: робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Вступ містить усі необхідні композиційні елементи такого типу робіт.

У першому розділі «Структура денумеративних словотвірних гнізд» здійснено теоретико-практичний огляд словотвірних гнізд із числівниковими вершинами в українській мові; проаналізовано нумеративні вершини названих словотвірних гнізд крізь призму категорії кількості та репрезентовано методику і методологію аналізу словотвірних гнізд із нумеративними вершинами.

Другий розділ «Семантичне проєктування твірних нумеративів у значеннєву структуру похідних» присвячено розгляду таких питань: полісемія твірних числівників та її відображення в денумеративних словотвірних гніздах; дивергенція та конвергенція багатозначних нумеративів із порядковою семантикою; дивергенція та конвергенція полісемантичних нумеративів із кількісним значенням; входження моносемантичних

нумеративів зі значенням кількості в семантичну структуру дериватів: дивергенція мотивувальних сем.

У третьому розділі «Словотвірна семантика та структура дериватів денумеративних словотвірних гнізд» репрезентовано семантико-структурну характеристику похідних слів із простою мотивувальною базою та структуру і семантику дериватів як результат актуалізації складної твірної бази в денумеративному словотворенні.

Четвертий розділ «Денумеративні словотвірні гнізда в лінгвокогнітологічному вимірі» охоплює висвітлення питань, що стосуються когнітивної лінгвістики та дериватології, лінгвокогнітологічної інтерпретації словотвірного гнізда; у рамках когнітивного виміру словотвірної семантики денумеративних словотвірних гнізд схарактеризовано подієві та логічні пропозиції.

Список використаних джерел, що охоплює 247 позицій, репрезентує великий обсяг опрацьованої наукової літератури і лексикографічних праць та забезпечує достовірність і повноту відображення й інтерпретування аналізованих у дисертації мовних одиниць і явищ.

Органічними у структурі дисертаційної роботи є Додатки, у яких подано таблиці, що схематично ілюструють текстову частину: Додаток А. Організація денумеративних словотвірних гнізд сучасної української мови: частиномовний розподіл дериватів та структурні параметри СГ; Додаток Б. Дивергенція та конвергенція денумеративних словотвірних гнізд української мови: семантичне згасання; Додаток В. Словотвірна семантика слів української мови в денумеративному словотворенні, організованих за принципом гніздування: типи деривації та продуктивність словотвірних моделей; Додаток Г. Маркування фреймових компонентів семантики в денумеративному словотворенні української мови; Додаток Д. Словотвірні гнізда з числівниковими вершинами в сучасній українській мові.

Повнота викладу матеріалу дисертації у роботах, які опубліковані автором. Основні положення й висновки дисертації добре апробовані, про що

свідчать публікації у фахових українських та закордонних виданнях і виступи на конференціях та інших наукових заходах різних рівнів. Результати дослідження Костриби О.В. висвітлено в 14 наукових працях, із яких: 7 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у мовознавчих виданнях України, 2 статті в закордонних періодичних виданнях, 4 праці у збірниках матеріалів наукових конференцій. Відзначимо широку географію цих видань. На основі аналізу змісту публікацій констатуємо, що наукові положення, висновки і рекомендації, які було одержано в результаті проведеного дослідження, повною мірою представлено у друкованих наукових працях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами перевірки дисертаційної роботи та публікацій не виявлено ознак академічного плагіату, елементів фабрикувань чи фальсифікації. Авторка використовує покликання на свої наукові публікації, дослідження інших науковців, лексикографічні праці та інші джерела. Порушень академічної доброчесності у дисертації немає.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом високо оцінюючи роботу О.Костриби, висловимо такі міркування та побажання.

Деякі твердження дисертантки видаються спірними чи суперечливими. Найбільшою мірою це стосується визначення способів словотворення окремих дериватів, встановлення схем та напрямів мотивації. Звернемо увагу на деякі випадки, що, на наш погляд, спричиняють суперечливе чи неоднозначне їх потрактування.

1. Виводячи структурні схеми творення дериватів у відчислівникових словотвірних гніздах, варто, на наш погляд, враховувати поняття аломорфності. Тому виникає питання про доцільність виділення двох окремих структурних схем Adj + ств(о) (*одновірство*, *первородство* тощо) і Adj + цтв(о) (*одиноцтво* і под.) (с. 117).

2. На с. 115 авторка констатує, що «словотвірне гніздо з вершиною «9» не фіксує деривата *дев'ятнадцятеро,* що вказує на ненормативність

слововживання, зрештою, аналогія є можливістю в мові, а не необхідністю». Ствердимо, що можливість таки стала необхідністю: цей збірний числівник зафіксований в Орфографічному словнику української мови (укладачі С.І.Головащук, М.М.Пещак, В.М.Русанівський О.О.Тараненко, Київ : Видавництво «Довіра», 1994, с. 172).

3. На с. 122 дисертантка зазначає, що словотвірне значення «носій предметної ознаки» властиве іменникам чоловічого, жіночого роду та множинним іменникам (pluralia tantum). Спричиняє сумнів коректність цього висновку щодо деривата *вісімдесятники* і подібних – чи доцільно їх розглядати як окрему модель, якщо легко встановлюємо форму однини *вісімдесятник* (чи *шістдесятник*); 20-томний Словник української мови (т. 3, с. 121) подає окремою словниковою статтею лексему *вісімдесятник* із ремаркою «див. *вісімдесятники*».

4. Цікавими є спостереження дослідниці про згасання й затихання сем на різних ступенях деривації у відчислівникових словотвірних гніздах. Дисертантка встановила, що загалом згасло 1451 значення. Варто було б, на нашу думку, з'ясувати, у яких саме гніздах відбулося це згасання. Вважаємо також, що доцільно було би простежити причини аналізованих явищ – від цього робота тільки виграла б. Проте розуміємо, що обсяг дисертації не давав можливості акцентувати на цьому, тому це може бути поштовхом до майбутнього наукового пошуку молодої дослідниці.

Однак ці наші зауваження і побажання суттєво не впливають на важливість отриманих результатів і не применшують значення виконаного дослідження; деякі з них мають рекомендаційний характер.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота Костриби Ольги Василівни «Віднумеративні словотвірні гнізда: структурний, семантичний, когнітивний виміри» є актуальним, завершеним і самостійним дослідженням, у якому отримані нові науково обґрунтовані результати і висновки. З огляду на актуальність, наукову

новизну, важливість одержаних дисертанткою результатів дослідження, їхню обґрунтованість і вірогідність та вагому практичну цінність, глибину і переконливість сформульованих положень та висновків, рецензована дисертаційна робота відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її авторка – Костриба Ольга Василівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія».

Рецензент:
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника Любов Пена

ПІДПИС Пена Л.
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Орест СМІШКО
«10» 10 2023 р.